

MATERIAL INFORMACYJNY

0010573157

SZTOŁA - jak kopalnia cynku i ołowiu ponad 50 lat ratowała rzekę

Wpływ kopalni piasku Szczakowa na przepływ wody w rzece

- Dawne, historyczne górnictwo rudne wykorzystywało rzekę Sztołę do odprowadzenia wód z mocno zawodnionych złóż z głębszych partii górotworu.
- W latach 60. XX wieku rzeka ta zaczęła sukcesywnie tracić wodę w korycie, w związku z prężnie rozbudowującą się Kopalnią Piasku Szczakowa.
- W latach 70. XX wieku lej depresji kopalni ZGH ustabilizował się, spowodował zmniejszenie się przepływu w górnym odcinku Sztoły ale nie miał wpływu na jej zaniki. Źródła Sztoły nadal były czynne i funkcjonują do dzisiaj.
- Lej depresji kopalni piasku Szczakowa rozrastając się w kierunku wschodnim spowodował ostatecznie wyschnięcie Sztoły pomiędzy Polis a Leśnym Dworem w Bukownie.
- Przez ponad 50 lat pompowane wody z kopalni ZGH „Bolesław” zasiliły Sztołę, ratując ją na zwykłą atrakcję turystyczną Bukowna i okolic.
- W skutek zakończenia eksploatacji w kopalni „Olkusz-Pomorzan” na przełomie 2021/2022 roku i wyłączenia systemów odwadniających zaprzestano zrztu wód dołowych, co pozbawiło Sztołę stalego dopływu względnie czystej wody.

FOT. FRANCISZEK HOZJUS

Sztoła – piękna meandrująca rzeka, tworząca urokliwe wąwozy i zakola, od wieków związana była z górnictwem.

podszadkowego. Opracowano założenia na lata 1960-1970. Przewodniczącym komisji był profesor Walery Goetel z AGH Kraków, który stworzył nowy rodzaj nauki sozologii. Nauka o czynnej ochronie środowiska naturalnego, gdyż wiadomym było, że działalność kopalni będzie miała niekorzystny wpływ na środowisko naturalne. Ostatnia komisja powołana została do przygotowania założeń działalności kopalni piasku w latach 1986-2000. Jej przewodniczącym był profesor dr hab. Antoni Kleczkowski z AGH Kraków, rektor i kontynuator działalności sozologicznej.

wościach wykonano studnie głębinowe i sieć wodociagową. Powstawaniu szkód górniczych w ciekach zapobiegano poprzez zostawianie filarów ochronnych lub przenoszenie cieków poza obszar eksploatacji piasku.

W związku z prowadzeniem działań ochronnych przewidziano przeniesienie koryta rzeki Sztoły ... „Jeszcze w latach 60. zrodziła się koncepcja przełożenia rzeki Sztoły, która blokuje dostęp do znacznych ilości zasobów piasku na Polu I. W latach 70. na Polu I wykonano betonowe koryto o długości 3100 m, które miało przejąć wody prowadzone rzeką Sztołą w pobliżu mostu pod drogą Bukowno-Szczakowa i wprowadzić je do Kanału Głównego. Jednakże ze względu na naciski ekologiczne zmierzające do ochrony rzeki Sztoły oraz konieczność wykonania nowego ujęcia wody pitnej przełożenie wód rzeki Sztoły do nowego koryta na Polu I mimo, po-

niesionych przez kopalnię nakładów nie zostanie prawdopodobnie zrealizowane” (cytat z Monografii Kopalnia Piasku Szczakowa S.A., 1997 r.)

Protest ekologów był na tyle skuteczny, że w konsekwencji odstąpiono od dalszej realizacji tego pomysłu. Gdyby wówczas wcielono w życie projekt przeniesienia rzeki Sztoły do betonowego koryta w obrębie piaskowni, to nie byłoby dzisiejszych problemów z zanikiem wody w Sztole po zakończeniu pompowania wód dołowych z kopalni „Olkusz-Pomorzan”.

Przed rozpoczęciem eksploatacji przez kopalnię piasku Szczakowa głębokość zwierciadła wody w rejonie Bukowna i Starczynowa wynosiła 12 m. Na skutek działalności kopalni piasku poziom wody został obniżony do 25 m. Prowadzone systematycznie pomiary przepływu wody w rzece Sztole przed Leśnym Dworem w Bukownie wykazywały spadek: 1963 rok - 25,4 m³/min; 1968 rok - 10,2 m³/min.

Sytuację gwałtownego spadku przepływu w okresie 5 lat uratowało włączenie wód z odwadniania kopalni Olkusz, które były prowadzone poprzez kanał Południowy i koryto rzeki Baby. Stąd też odnotowano w dniu 10.09.1968 roku przepływ w Sztole na poziomie 96 m³/min.

Pomiary AGH Kraków w 1972 roku wykazały, że Sztoła na odcinku - droga z Bukowna do Boru Biskupiego - Ryszka - traciła ok. 46 m³/min, co stanowiło aż 56% jej przepływu. W wyniku uszczelniania dna Sztoły przez zawiesinę obecną w zrzuconych wodach kopalnianych ucieczki wody zmniejszyły się w 2011 r. do ok. 20%. W międzyczasie systematycznie spadał naturalny przepływ w Sztole i 01.05.2003 roku przed Leśnym Dworem w Bukownie stwierdzono całkowity zanik przepływu. Spowodowało to było postępowaniem eksploatacji piaskowni na wschód i rozwojem jej leja depresji w kierunku źródeł Sztoły.

Na przełomie roku 2021/2022 zaprzestano pompowania wód z kopalni „Olkusz-Pomorzan” w związku z zakończeniem eksploatacji rud cynku i ołowiu. Koryto rzeki Sztoły od Bukowna do Ryszki pozostało suche. Prowadzi okresowo wody opadowe lub roztopowe.

Sztuczne doprowadzenie wody do koryta rzeki Sztoły jest bezcelowe ponieważ na odcinku prawie 12 km do ujęcia Sztoły do Białej Przemszy woda w całości będzie infiltrowała do kopalni piasku.

Od okolicy Przymiarek Sztoła płynie po „nasypie” zbudowanym z dobrze przepuszczalnych dla wód piasków. Od północy i południa jest ona otoczona rozległymi i głębokimi wyrob-

skami piaskowni, które spowodowały zaburzenie naturalnego przepływu wód podziemnych i ich kontaktu z ucieczki wody z jej koryta i odpływ do głównego cieku systemu odwadniania kopalni piasku „Szczakowa” – Kanału Centralnego. Kategorycznie należy stwierdzić, że powrót do pompowania wód dołowych i skierowanie ich do rzeki Sztoły jest niemożliwy. Jest rzeczą bardzo nieprzemysłaną mieszanie wód skażonych siarczanami cynku, ołowiu, żelaza oraz magnezu, które gromadzą się na dole zbiorników podziemnych w wyrobiskach górniczych z wodami pochodzącymi z infiltracji wód słodkich opadowych. Naruszenie wód dołowych, ich mieszanie grozi w następstwie skażeniem wód powierzchniowych a nawet pojawieniem się skażonych wód w źródłach tych cieków. Do czasu wypełnienia się leja depresji nie należy pompować wód z ujęć głębinowych, ponieważ rzeczywiste może dojść do prawdziwej klęski ekologicznej.

Proponuje się wzięcie pod uwagę wskazaną rekultywacji wyrobisk popiaskowych, poprzez tworzenie małych zbiorników wody, takich do 1 ha, które mogłyby być połączone korytem naturalnym w piaskowni i nazwać je Nową Sztołą. Jest to jedyny rozwiązanie przywrócenia atrakcyjności dla turystów okolic Bukowna. Drugim celem jest utrzymanie stawów przy Leśnym Dworze poprzez doprowadzenie wody czystszej ze źródeł Sztoły pod Żuradą. W tym celu musi być zmieniony ekosystem, ale będą utrzymane wartości przyrodnicze malowniczej górnej części rzeki Sztoły.

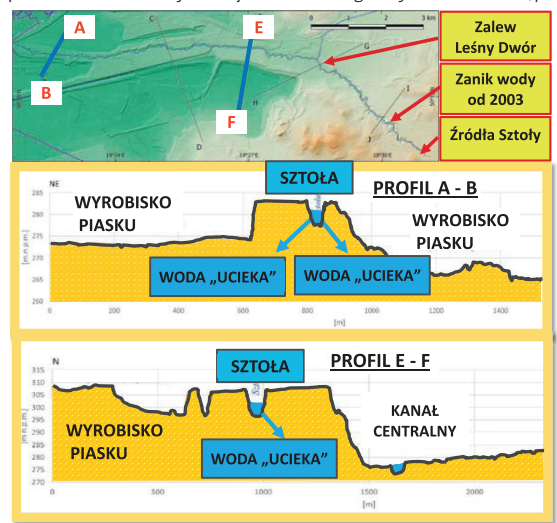
Dane o wpływie eksploatacji piasku na środowisko przyrodnicze w rejonie Bukowna szerepaliśmy z opracowania „Kopalnia Piasku Szczakowa S.A.”, które nazwane jest przez jej twórców Monografią.

Reasumując - przez ponad 50 lat pompowane wody z kopalni „Olkusz-Pomorzan” utrzymywały stabilny poziom przepływu rzeki Sztoły na odcinku od Leśnego Dworu do ujęcia do Białej Przemszy. W ten sposób wody kopalniane ratowały brak naturalnego przepływu rzeki, spowodowanego eksploatacją kopalni piasku podszadkowego Szczakowa i infiltracją tych wód do niżej położonych wyrobisk piaskowni.

Opracował:
Józef Niewdana – hydrogeolog, Prezes Stowarzyszenia Szansa Białej Przemszy
Tomasz Wójcik – hydrogeolog ZGH „Bolesław” S.A.

Sztoła już od XVI wieku była rzeką związaną z górnictwem i wtedy nosiła nazwę Czartoria. Jej późniejsza nazwa Sztoła pochodzi od słowa Stolla, czyli ciek odprowadzający wodę kopalnianą. Od 1548 roku rzeka Sztoła zasilana była wodą kopalnianą odprowadzaną sztolnią Starczynowską. Źródła Sztoły znajdują się w lasach na południowy zachód od miejscowości Żurada. Długość koryta Sztoły od źródeł do jej ujęcia do Białej Przemszy, podawana w różnych opracowaniach, wynosi od 12,5 km do 15,6 km, w tym 12,5 km na złożu piasku Szczakowa. Na przełomie lat 50-60. ubiegłego wieku przepływ w Sztole w miejscowości Ryszka wynosił 60-84 m³/min. W latach 60. XX wieku wielkość przepływu wynosiła już tylko 30 m³/min, co było wyraźnym skutkiem odwadniającej działalności kopalni piasku Szczakowa.

Kopalnia piasku Szczakowa uruchomiona została w 1954 roku. Plany przewidywały eksploatację wszystkich piasków Pustyni Błędowskiej i Pustyni Starczynowskiej. Prężnie rozwijające się w tym czasie górnictwo węglowe zwiększało systematycznie zapotrzebowanie na piasek do podszadzenia wyeksploatowanych wyrobisk górniczych. Stąd też w 1958 roku Prezes Rady Ministrów powołał międzyresortową komisję do opracowania założeń projektowych dla zwiększenia frontu wydobywania piasku

Profile położenia rzeki Sztoły w obrębie kopalni piasku Szczakowa.